

USTAVNE ODREDBE O AUTORSKOM PRAVU

JADRANKO CRNIĆ

SAŽETAK. Autorsko pravo u biti je složen, vrlo osjetljiv i još uvijek nedovršeni mozaik. On uvijek i iznova omogućava, u težnji k stvaranju njegove konačne pravne slike, premetanje, slaganje i popunjavanje kockica iz kojih je, ili bi trebao biti, sastavljen. U radu namjeravam pisati o: autorskom pravu u objektivnom i subjektivnom smislu, s tim da se u traženju njegova ustavnog uporišta u pravilu navodi stavak 4. članka 68. *Ustava Republike Hrvatske* (u nastavku teksta: Ustav), prema kojemu: »Jamči se zaštita moralnih i materijalnih prava koja proistječu iz znanstvenoga, kulturnog, umjetničkog, intelektualnog i drugog stvaralaštva.« Nedvojbeno, ta ustavna odredba, ali i cijela odredba članka 68. Ustava, što se nedovoljno uočava, temelj je iz kojega izvire ustavni izričaj i jamstvo o zaštiti autorskog prava. Time, međutim, nisu ni izdaleka iscrpljeni ustavni okviri sadržaja i zaštite ustavnog prava. Oni su mnogo bogatiji. Pokušavajući prodrijeti u bit autorskog prava (uvjete njegove zaštite) srest ćemo se s brojnim ustavnim odredbama, koje čine okvire, a ponegdje i više od toga, navedenoga mozaika. Tako su, bez namjere potpunog nabiranja, neizostavne i ustavne odredbe: o najvišim vrednotama ustavnog poretka Republike Hrvatske, posebno slobodi u najširem smislu, jednakosti, nepovredivosti vlasništva i posebno vladavini prava; o zabrani ograničavanja sloboda i prava osim izuzetka iz članka 16. ili 17. Ustava; odredba o jamstvu štovanja i pravnoj zaštiti dostojanstva, ugleda i časti; sloboda mišljenja i izražavanja misli iz članka 38. Ustava; pravo na slobodno udruživanje u smislu članka 43. Ustava; jamstvo prava vlasništva iz članka 48. Ustava; te, sveukupne odredbe o poduzetničkoj i tržišnoj slobodi (u tom smislu i rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske od 16. veljače 2000. godine, broj: U-I-865/1995); Zabrana ograničenja ili oduzimanja vlasništva uz izuzetke iz članka 50. Ustava; pravo na pravičnog suca (članak 29. Ustava), te zaštitu pred nadležnim tijelima uključivo Ustavni sud. Posebno i mogućnost podnošenja ustavne tužbe prije iscrpljenog i dugog puta kada je isti dopušten. Sve ove odredbe bit će potkrijepljene međunarodnim konvencijama, pritom ne samo *Bernskom konvencijom* i nizom njoj sljedećih konvencija, nego i, što se nedovoljno uočava, *Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* (Rim, 4. studenoga 1950). Sve ove odredbe na svoj su način dio sadržaja ili zaštite autorskog prava, posebno onog u enciklopedijskom i leksikografskom radu, pri čemu određenu pažnju zaključuju i problemi koji nastaju u svezi s autorskim djelom stvorenim u radnom odnosu ili po narudžbi.

Autor, stvaratelj je o kome posebno govori autorsko pravo. No, ono je u svojim pračetcima, pa sve do danas složen, vrlo osjetljiv, suptilan i nikad dovršen mozaik. Sastavljen u primjeni od beskonačnog niza kockica, jer svaki je autor stvaratelj za sebe, ono uvijek u svojoj raznovrsnosti, različitosti i beskonačnosti otvara sveudilj nova pitanja, traži nove odgovore. Njih u istovremenoj autorskoj ozbiljnosti i razbarušenosti nije lako naći i uvijek ostaje čekanje da će se već u iznađenom odgovoru pojaviti novote. To, dođuše, nije privilegij samo autorskog prava. Ono je pratnja cjelokupnoga pravnog sustava, jer sve teče, a pravni sustav koji želi urediti i uređivati odnose, ako ne dopuštamo da postane okamina koja bi pokušala zaustaviti stvarnost u njezinu dotoku sadašnjosti i tijeku ka budućnosti, uvijek i iznova ističe – *panta rhei*.

Ne pokušavajući ni naznačiti sve međunarodno-pravne dokumente koji se odnose na materiju autorskog prava, ipak ćemo uvodno naznačiti da je autorsko pravo proglašeno jed-

nim od temeljnih prava čovjeka i građanina, pored ostalog i čl. 27. st. 2. *Opće deklaracije o pravima čovjeka UN-a* iz 1948. Taj tekst glasi:

»Svako ima pravo na zaštitu moralnih i materijalnih interesa koji proizlaze iz svakog znanstvenog, književnog ili umjetničkog stvaralaštva kojeg je autor.«

I *Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima* iz 1966. god. u čl. 15. st. 1./c propisuje:

»Države članice postojećeg Pakta priznaju svakom pravo:

(...)

c) na koristi od zaštite moralnih i materijalnih interesa koji proizlaze iz svakog znanstvenog, književnog ili umjetničkog stvaralaštva kojeg je autor.«

Pokušate li, međutim, riječi: »autor« ili »autorsko« pravo naći u hrvatskom Ustavu, tada će vam trud biti uzaludan. Njih nema. Činilo se da je sada prilikom promjena Ustava još uvijek vrijeme da te riječi nađu svoje mjesto. Međutim za to nije bilo sluha iako to one u ustavnom sustavu vrijednosti sigurno zaslužuju.

Primjera radi, spomenut ćemo čl. 60. Ustava Republike Slovenije koji glasi:

»60. člen

Pravice (pravice iz ustvarjalnosti)

Zagotovljeno je varstvo **avtorskih** (podcrtao J. C.) in drugih pravic, ki izvirajo iz umetniške, znanstvene, raziskovalne in izumiteljske dejavnosti.«¹

Iz toga ne smijemo izvesti zaključak da Ustav Republike Hrvatske nema odredbe iz koje se izvodi i na kojoj se zasniva i *Zakon o autorskom pravu*. Autori koji se bave autorskim pravom u pravilu se pozivaju na odredbu čl. 68. Ustava. Ona glasi:

»Jamči se sloboda znanstvenoga, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva.

Država potiče i pomaže razvitak znanosti, kulture i umjetnosti.

Država štiti znanstvena, kulturna i umjetnička dobra kao duhovne narodne vrednote.

Jamči se zaštita moralnih i materijalnih prava koja proistječu iz znanstvenoga, kulturnog, umjetničkog, intelektualnog i drugog stvaralaštva.

Država potiče i pomaže skrb o tjelesnoj kulturi i športu.«²

Za razliku od nas koji smatramo da su izrazi »autor« i »autorsko pravo« zaslužili svoje mjesto u Ustavu³, čini se da po nekim mišljenjima to ne bi trebalo činiti. Takav zaključak mogao bi se izvesti npr. iz tvrdnje Dragana Zlatovića prema kojoj:

»I dok se još donedavno pravu intelektualnog vlasništva posvećivala nedovoljna pažnja, danas se ovo pravno područje smatra sve značajnijom granom pravnog poretka. U našoj pravnoj teoriji ipak, bez posebne argumentacije, prevladava podjela za pravo industrijskog vlasništva i autorsko i srodna prava, umjesto da ih se izučava u okvirima jedinstvene i samostalne pravne discipline – prava intelektualnog vlasništva.

¹ *Uradni list RS*, št-33/91

² Ni u promjenama Ustava Republike Hrvatske taj propis nije pretrpio nikakve izmjene a niti dodatak kojim bi se spominjalo autorsko pravo.

³ Smatram da i učenje o ustavnom pravu zapostavlja, u okviru discipline ustavnog prava, autorsko pravo čak i u samom razlaganju članka 68. Ustava.

Iako je iznimno teško pronaći jednostavan generički naziv za niz posebnih prava o kojima je ovdje riječ ipak držimo termin 'intelektualno vlasništvo' najpogodnijim, to više što isti ne samo u međunarodnim razmjerima, nego i kod nas prodire u legislativnu uporabu.⁴

Smatram da temeljni pojam za spoznavanje biti autorskog prava nije samo ta izdvojena norma, članak 68. Ustava, osamljena, prepuštena sama sebi. Nameće se potreba istraživanja Ustava kao cjeline. Nećemo, naime, shvatiti svu punoću odredbe članka 68. Ustava, ako našu pozornost ograničimo samo na tu odredbu. Odnosi koji je povezuju s drugim odredbama omogućuju i njezino bolje razumijevanje i njezin ustavni govor.

Ta je odredba dio Ustava čiju bit moramo prethodno razjasniti.

Ustav kao hijerarhijski najviši pravni akt može biti koncipiran na različite načine, različitim ciljevima i usmjerenjima, počam od nastojanja za konzerviranjem ili, blaže rečeno, održavanjem jednoga pravnog sustava, do onog što, po mojem mišljenju treba zastupati, normiranja koje Ustav sagledava i kroz povijest, sadašnjost i viziju budućnosti, jer on to i jest. Time se ne zalažem ni za brze promjene Ustava, osim, ako su kao što sadašnjost donosi, nužne, ni za ustavnu inflaciju. Naprotiv, zalažem se za smireni Ustav sadašnjosti, utemeljen i na iskustvima povijesti, ali i Ustav budućnosti koji svojim normama omogućuje evoluciju hijerarhijski nižih normi, što znači – počam od zakona.

Promotrimo li bit našeg Ustava, tada ćemo u njemu uočiti da nastoji omogućiti stvaranje pravnog poretka u čijim je temeljima promocijska funkcija, Ustav koji, pored ustavnih jamstava i ustavnopravne zaštite posebno temeljnih sloboda i prava čovjeka i građanina, ima i funkciju poticaja.⁵

Sa stajališta koje je predmet našega današnjeg razmatranja naći ćemo je primjerice:

– u članku 49. stavak 4. Ustava, kada propisuje da država **potiče** gospodarski napredak i socijalno blagostanje građana i brine se za gospodarski razvitak svih svojih krajeva. Nećemo smetnuti s uma da iz gospodarskog napretka i socijalnog blagostanja, a ono je sastavni dio socijalne države kakvom je Hrvatska utvrđena Ustavom, može proizići i boljitak za stvaralaštvo, za autorska prava;

– u već spomenutom članku 68. stavak 2. Ustava, kada propisuje da država **potiče** i pomaže razvitak znanosti, kulture i umjetnosti;

– u članku 68. stavak 4. kada propisuje da država **potiče** i pomaže skrb o tjelesnoj kulturi i športu.

Iz takvih ustavnih poticaja rađaju se zakonski pa i podzakonski poticaji.

Možemo požaliti što takvih normi poticaja nema više umjesto brojnih normi ustavnih jamstava, koje također valja visoko vrednovati, ali bi uz ustavna jamstva poticajna norma, poticajna ustavna norma bila ipak vrijednost više.

Međutim i te norme jamstva i te kako su bitne za stvaranje i tumačenje autorskog prava počam od onih temeljnih odredbi o vladavini prava, načelu zakonitosti, jamstvu prava vlasništva, nasljeđivanja, poduzetničkoj i tržišnoj slobodi kao temelju gospodarskog ustroja Republike Hrvatske itd.

⁴ Iz Dragan Zlatović: *Neka ovršnoppravna pitanja u noveliranom hrvatskom autorskom pravu*, Informator, Zagreb, br. 4867 od 28. 10. 2000., str. 13.

⁵ Usp. o tome Norberto Bobbio: *Eseji iz teorije prava*, Logos, Split, 1998., str. 99.

Brojni su zakoni koji se bave autorskim pravom. Nije to samo *Zakon o autorskom pravu*, koji obuhvaća i njemu srodna prava. Tu je i *Obiteljski zakon* i *Zakon o nasljeđivanju*, *Kazneni zakon*, *Zakon o kaznenom postupku* itd., kao i brojni podzakonski akti.

U ovome radu nemamo vremenske mogućnosti zaći u bezbrojne elemente iz kojih se autorsko pravo sastoji, jer bi gotovo svaki mogao biti više od predmeta samostalnog izlaganja. U ovome turbulentnom području bezbroj je još različitih vrtloga, kao što je primjerice i pitanje određenih prava kada je neko djelo plod koji je nastao i sazrio u radnom odnosu. Sukobi interesa tu su odavno već posijani, a što je plod, što je biljka, a što je korov, mnogi različito prosuđuju.

Tek spominjemo kontroverze koje proizlaze iz prosudbe osobno pravne komponente autorskog prava, iako ih treba smatrati izuzetno važnim, posebno kada je riječ o ustavno-pravnoj zaštiti te komponente o čemu će još biti riječi. Tako, primjerice, kada raspravlja o razgraničenju autorskog prava u subjektivnom smislu od nekih drugih prava, Henneberg⁶ razgraničava autorsko pravo od nekih drugih prava i na sljedećim temeljima:

»a) Razgraničenje od prava vlasništva u smislu građanskog prava

Autorsko je pravo u subjektivnom smislu, pravo autora intelektualne tvorevine s književnog, znanstvenog i umjetničkog područja u pogledu takve njegove tvorevine. Kao pravo u pogledu određene tvorevine ono djeluje protiv svih (*erga omnes*), pa je prema tome apsolutnog karaktera. Takvog karaktera je i pravo vlasništva u subjektivnom smislu, kao jedno od građanskih prava. Međutim, jedna od razlika između autorskog prava i prava vlasništva jest u tome što se autorsko pravo odnosi na intelektualne tvorevine, dakle na proizvode čovječjeg intelekta, a pravo vlasništva se odnosi na stvari. Pritom se misli na stvari kao materijalne dijelove prirode što se mogu osjetilima primijetiti, što su prostorno ograničeni i što postoje u sadašnjosti ili za njih postoji pretpostavka da će nastati u budućnosti. Intelektualne tvorevine na koje se odnosi autorsko pravo nemaju sve te karakteristike, što će biti pobliže izloženo u poglavlju 'Autorska djela'.

S obzirom na navedenu razliku, autorsko pravo u pogledu intelektualne tvorevine u načelu je neovisno o pravu vlasništva u pogledu stvari na kojoj je ta tvorevina fiksirana (npr. autorsko pravo u pogledu književnog ili glazbenog ili likovnog djela neovisno je o pravu vlasništva knjige, odnosno notnog materijala, odnosno slike).

... razgraničenje od osobnog prava

Sadržaj autorskog prava u subjektivnom smislu obuhvaća, kao što je već navedeno, osim autorskih imovinskih prava i autorska moralna ili osobna prava. Postoji teorija o pravnoj naravi autorskog prava prema kojoj je i samo autorsko pravo osobno pravo (pravo osobnosti, ličnosti) u smislu građanskog prava. Međutim, razlika između autorskih moralnih ili osobnih prava i osobnih prava u smislu građanskog prava jest u tome što se autorska moralna ili osobna prava odnose na zaštitu osobnih interesa samo onih osoba koje imaju svojstvo autora kao što je npr. pravo na priznanje autorstva, pravo na poštivanje cjelovitosti autorova djela i prema tome mogu se smatrati dijelom sadržaja autorskog prava, a osobna prava u smislu građanskog prava odnose se na zaštitu osobnih dobara bilo koje osobe kao što su npr. pravo na život, tjelesni i duševni integritet osobe, pravo na dijelovima odvojenim od ljud-

⁶ Iz Ivan Henneberg: *Autorsko pravo*, Informator, Zagreb, br. 1996., str. 5. do 7.

skog tijela i pravo na čovječiji leš, pravo na slobodu osobe, pravo na čast i ugled, pravo na zaštitu privatnog života osobe, pravo na osobni identitet.«

Gliha⁷ u svojim razmatranjima o sadržajima i ograničenjima autorskog prava pak navodi i sljedeće:

»Autorsko se pravo sastoji od ovlaštenja *osobnopravne naravi* (ona čine tzv. moralno-pravnu komponentu autorskog prava) i ovlaštenja *imovinskopravne naravi* (tzv. imovinsko-pravna komponenta). Autorsko se pravo kao najveća pravna vlast glede autorskog djela često uspoređuje s pravom vlasništva kao najvećom pravnom vlasti glede stvari. I doista, ta dva prava imaju velike sličnosti, ali i velikih razlika koje proizlaze upravo iz različitih objekata tih prava. Uz činjenicu da se objekt autorskog prava – nematerijalno dobro – po svojoj naravi može koristiti bitno drukčije od stvari kao objekta vlasništva, najveća razlika između ta dva prava je u tome što autorsko pravo sadrži i moralnopravnu komponentu. Njome se štite osobnopravni interesi autora s obzirom na to da između njega i njegova djela postoji posebna veza. Osobnopravna komponenta autorskog prava odražava vezu autora i proizvođača njegova intelektualnog rada i razlikuje se od 'općeg' osobnog prava koje pripada svakom pojedincu. Sadržaj osobnopravne komponente autorskog prava unaprijed je određen. Osobnopravna komponenta, za razliku od imovinskopravne, podložna je unutrašnjim ograničenjima, tj. sadržaj i opseg točno su određeni zakonom. U članku 28. ZAP-a moralno pravo autora sadrži sljedeća ovlaštenja: na priznavanje autorstva (pravo paterniteta) – autorovo pravo da mu ime bude označeno kad god se djelo iskorištava, odnosno ne želi li to, njegovo se ime ne smije označiti; na poštovanje cjelovitosti djela (pravo integriteta) – djelo se ne smije kratiti ili mu što dodavati ili ga uništavati; pravo na čast i ugled autora (pravo na reputaciju) – djelo se ne smije koristiti na način da se vrijeđa autorova čast i njegov ugled. Pravo na objavu djela, tj. upoznavanje javnosti s njegovim sadržajem, u nekim se sustavima navodi kao ovlaštenje osobnopravne naravi, no prema odredbama ZAP-a ono pripada imovinskopravnim ovlaštenjima. Osobnopravne naravi je i tzv. pravo autora na pokajanje (*droit de repentir*). Naime, autor koji je već bio dopustio korištenje svojeg djela ovlašten je svakodobno uskratiti daljnje korištenje djela, ako sam procijeni da bi zbog promjene njegovih znanstvenih ili drugih uvjerenja, umjetničkog stila i sl. daljnje korištenje njegova djela moglo nanijeti štetu njegovom znanstvenom ili umjetničkom ugledu, pa može čak i otkupiti primjerke djela koji su bili stavljeni u promet. No, morat će nadoknaditi štetu nastalu uskratom daljnjeg korištenja djela.

Sadržaj *imovinskopravne komponente* nije unaprijed određen, nego je autor ovlašten u pravilu s autorskim djelom činiti što ga je volja (sve dok se to ne protivi tuđim pravima i posebnim zakonskim ograničenjima). Imovinskopravna komponenta autorskog prava sastoji se u ovlaštenju iskorištavanja autorskog djela i ovlaštenju da se druge isključi od toga. Tipična su ovlaštenja na umnožavanje (izrada jednog ili više primjeraka djela fiksiranjem na materijalnu podlogu), stavljanje u promet (prodajom, najmom, ili stavljanje na raspolaganje javnosti na koji drugi način), priopćavanje javnosti odnosno javna izvedba (putem žica ili bez žica) i sl...«

Čini se da svojevrsan kompromis⁸, koji nam je prihvatljiv, nalazimo u Gavelli⁸ u poglavlju

⁷ Igor Gliha: *Hrvatski autorskopравни poredak – neke novosti*, u *Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse*, Zbornik radova, Opatija – Zagreb 1998–1999., posebno str. 376.

⁸ Nikola Gavella: *Osobna prava*, I. dio, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2000., str. 28. i 29.

»B. O mjestu osobnih prava u sustavu privatnog prava.«

U tom se poglavlju pored ostalog navodi:

»31. U današnje doba, kada se pojedine grane privatnih prava izdvajaju iz općeg građanskog prava (npr. autorsko pravo, pravo industrijskog vlasništva, trgovačko pravo, a u našem i ostalim poredcima obilježenima svojim još nedavnim pripadanjem socijalističkom pravnom krugu – još i obiteljsko, radno te stambeno pravo), postavlja se pitanje: jesu li osobna prava još uvijek dio (općeg) građanskog prava ili tvore zasebnu granu privatnog prava? Odgovor na to pitanje nije nimalo lak. Ovoga časa, kada se u nas uobičajilo, pod utjecajem sovjetske doktrine usvojeno, sasvim usko poimanje građanskog prava (po kojem u nj ulaze samo stvarno, obvezno i nasljedno pravo), izgleda da bi na osobna prava trebalo gledati kao na zasebnu granu privatnog prava. Takvo gledanje ne bi pravilo osobite poteškoće ako ne bi dovodilo u pitanje zajednički korijen i temeljna načela svih privatnih prava, a s njima i primjenjivost na osobna prava općih pravila građanskog prava (pravila općeg dijela građanskog prava). Ipak, mislimo da bi bilo ispravnije na osobna prava gledati kao na integralni dio građanskog prava, i to ne samo zbog njih samih nego i zbog ostalih građanskopravnih instituta. Mnogi se građanskopravni instituti, naime, ne mogu razumjeti neovisno o postojanju i djelovanju osobnih prava (npr. djelovanje volje osobe prigodom njezinog dobrovoljnog obvezivanja i prigodom raspolaganja pravima koja joj pripadaju, djelovanje u nužnoj obrani i stanju nužde, pravo na naknadu neimovinske štete – da spomenemo samo neke, markantnije slučajeve).

32. Često se postavlja pitanje odnosa osobnih prava prema autorskome, jer ono ima dvije komponente – imovinsku i osobnu (osobna, moralna prava autora – pravo na priznanje autorstva, na poštovanje cjelovitosti autorskog djela). Neki smatraju da to čini autorsko pravo, ili barem njegovu osobnu komponentu, osobnim pravom. Sličnost i srodnost su lako uočljive, ali razlika ipak postoji – osobna prava pripadaju svakoj osobi, autorsko pravo samo onoj koja je autor; sve se osobe rađaju sa svojim osobnim pravima (ona su 'prirođena prava osoba'), naprotiv autorsko pravo (isključujući njegovu osobnu komponentu) nastaje naknadno, s nastankom autorskog djela. Zbog te se razlike redovito niječe da je autorsko pravo, tj. njegova osobna komponenta – osobno pravo. Kažemo redovito, jer postoje i drukčija mišljenja – neki smatraju da glede svakog ljudskog kreativiteta postoji osobno pravo, pa da je ne samo autorsko pravo, nego i pravo na rad (na nagradu za rad) – osobno pravo.⁹ Štoviše, pravna doktrina o osobnim pravima u velikoj je mjeri nastala upravo izvođenjem iz autorskog prava. Mogli bismo, možda, reći da se autorsko pravo nalazi na granici između osobnih prava, s jedne, i imovinskih prava, s druge strane, kao privatno (građansko) pravo sui generis.

U ustavnim temeljima autorskog prava tek ćemo natuknuti svezu o jamstvu šovanja i pravnoj zaštiti dostojanstva, ugleda i časti, slobode mišljenja i izražavanja misli, prava na slobodno udruživanje, a u zaštiti autorskih prava i pravo na pravičnog suca (članak 29. Ustava), u čemu nam nacrt Ustava donosi značajne novote i nova jamstva.

Konstatirat ćemo da pozornost treba obratiti i pitanju zaštite od povrede autorskog i srodnih mu prava kroz građanskopravnu, kaznenopravnu, prekršajnu i upravnopravnu zašti-

⁹ Ovdje prof. Gavella upućuje na Radolović, A.: *Pravo ličnosti kao kategorija građanskog prava*, doktorska disertacija, obranjena na PF-u u Zagrebu, 1985., str. 147, 159, 284 i sl., koji tu slijedi Pugliesea (Pugliese, G.: *Nekoliko problema o civilnopravnoj zaštiti ličnosti*, Arhiv, 1964., 1–2). U trenutku pisanja mogega referata ta mi disertacija nije bila dostupna, ali smatram da na nju također treba upozoriti.

tu, ali se zaboravlja (ili u pravilu zaboravlja) i svodni kamen te zaštite, a to je pravo na zaštitu posebno i putem ustavne tužbe.

U novom pristupu Ustavnog suda Republike Hrvatske zaštititi temeljnih sloboda i prava čovjeka i građanina, to je materija koja će zahtijevati posebnu pažnju i razradu. Taj novi pristup, posebno sa stajališta vlasničkih prava, izaziva mnoga sporenja sijući sumnju u efikasnost takve ustavne zaštite imovinskih ali i drugih srodnih ustavnih prava.

USTAVNOPRAVNA ZAŠTITA AUTORSKOG PRAVA

Iako je pravo vlasništva odn. točnije, imovinskopravna komponenta samo jedna od sastavnih komponenata autorskog prava, novi stavovi Ustavnog suda o ustavnom jamstvu prava vlasništva zaslužuju pozornost. Stoga ćemo prikazati neke od značajnijih dijelova tih stavova.

Prije svega treba navesti da se ustavna prava i slobode čovjeka i građanina mogu štiti, pored ostalog, i ustavnim tužbom. Prema članku 59. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske:¹⁰

»(1) Svaka fizička i pravna osoba može podnijeti Ustavnom sudu ustavnu tužbu ako smatra da joj je odlukom sudbene, upravne vlasti, ili drugih tijela koja imaju javne ovlasti, povrijeđeno jedno od njenih Ustavom utvrđenih sloboda i prava čovjeka i građanina (u nastavku: ustavno pravo).

(2) Ako je zbog povrede ustavnih prava dopušten drugi pravni put, ustavna tužba može se podnijeti tek nakon što je taj pravni put iscrpljen.

(3) U stvarima u kojima je dopušten upravni spor, odnosno revizija u parničnom ili izvanparničnom postupku, pravni put je iscrpljen nakon što je odlučeno i o tim pravnim sredstvima.

(4) Ustavni sud iznimno može pokrenuti postupak po ustavnoj tužbi i prije negoli je iscrpljen pravni put ako utvrdi da je potpuno razvidno da se pobijanim aktom, odnosno nedonošenjem akta u razumnom roku grubo vrijeđaju ustavna prava ili slobode i da bi nepokretanjem postupka za podnositelja tužbe mogle nastupiti teške i nepopravljive štete.«

Iz toga slijedi da se Ustavnom sudu može obratiti tek tada kada je iscrpljen dopušteni drugi pravni put.

Naime, ako se ustavna tužba podnese prije nego što je iscrpljen drugi pravni put, Ustavni sud će je odbaciti. Tako u sporu iz autorskog prava, u kojem je revizija bila dopuštena, a ustavna tužba podnesena prije podnesene revizije, Ustavni sud ju je odbacio. Za to je naveo i ove razloge:

»U konkretnom slučaju radi se o sporu iz autorskog prava.

Člankom 382. stavak 4. točka 3. Zakona o parničnom postupku ('Narodne novine', broj 53/91 i 91/92) propisano je da je u sporovima iz autorskog prava revizija uvijek dopuštena.

Podnošenje ustavne tužbe protiv presude Visokog trgovačkog suda Republike Hrvatske koji je rješavao u drugom stupnju, u takvim sporovima je preuranjeno, te time nije ispunje-

¹⁰ Narodne novine, br. 99/99.

na jedna od pretpostavki za podnošenje ustavne tužbe, a to je iscrpljenost dopuštenog pravnog puta.

Slijedom iznijetog, na temelju članka 26. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, a u svezi s člankom 58. Poslovnika Ustavnog suda Republike Hrvatske ('Narodne novine', broj 29/94) Ustavni sud je tužbu odbacio.«

(Iz obrazloženja rješenja Ustavnog suda od 13. listopada 1997. br. U-III-790/96).

Iznimke u kojima je po članku 59. stavak 4. Ustavnog zakona dopuštena ustavna tužba i prije iscrpljenog pravnog puta prelaze okvire ovog članka, kao i one koje se odnose na odlučivanje o ustavnosti i zakonitosti u povodu prijedloga za ocjenu ustavnosti zakona ili ustavnosti i zakonitosti drugog propisa. To su, naime, također ustavnopravna sredstva kojima se može štititi autorsko pravo (članak 125. alineja 1. i 2. Ustava).

Nakon što je iscrpljen redovni pravni put, tada se u roku od 30 dana računajući od dana primitka ove posljednje odluke može podnijeti ustavna tužba (članak 60. Ustavnog zakona).

Ta se tužba može podnijeti, kako je to vidljivo i iz odredbe članak 59. stavak 1., samo ako je osobi koja podnosi ustavnu tužbu povrijeđeno jedno od njezinih ustavom utvrđenih sloboda i prava čovjeka i građanina (ustavno pravo). Neće biti dvojbe da je autorsko pravo ustavno pravo. Međutim, kako se ono sastoji od dviju komponenti, to bi ona imovinskoppravna, ako se ostvaruje sama za sebe mogla dovesti do dvojbe o pravu na ustavnu tužbu. To je dio koji je na određeni način povezan s ustavnim jamstvom prava vlasništva. O toj praksi piše Belajec u poglavlju »V. Ustavno jamstvo prava vlasništva«¹¹. U tom dijelu rada navodi i ovo:

15. Nepovredivost prava vlasništva jedna je od temeljnih vrednota ustavnog poretka Republike Hrvatske (članak 3. Ustava) i u tom smislu (kao i neke druge odrednice Temeljnih odredaba – članci 1–13) predstavlja temelj za interpretaciju pravnih propisa i opći naputak zakonodavcu. Ono je kao jedna od temeljnih sloboda i prava čovjeka i građanina zajamčeno u stavku 1. članka 48. Ustava.

U doktrini i praksi europskih ustavnih sudova stalo se na stajalište da odredbe o jamstvu prava vlasništva štite vlasništvo samo od presezanja državnih tijela (posebno od upravnih i njima srodnih), a u određenom vidu i od zakonodavca (i drugih donositelja propisa) koji općim aktima ne smiju ograničavati pravo vlasništva ispod razine određene ustavom.

Ustavnopravno jamstvo vlasništva ne uključuje (ili ne mora uključivati) ustavnopravnu zaštitu od zadiranja drugih subjekata privatnog prava (građana, pravnih osoba). Ono je zaštićeno i od takvih presizanja, ali ne na ustavnopravnoj razini, nego zakonom; ne u postupku povodom ustavne tužbe, nego pred redovnim sudovima.

15.1. Pretežno se smatra da je zakonodavac svojoj ustavnoj dužnosti zaštite prava vlasništva udovoljio ako je vlasništvo regulirano zakonom i ako je uređen sistem pravosudne vlasti koja sudi o imovinskoppravnim sporovima, uključujući i ustavom zajamčene pravne lijekove. Ovo stoga što sudovi sude ne samo na temelju zakona, nego i primjenom ustavnih pravila (stavak 1. članka 5. Zakona o sudovima – 'Narodne novine' broj 3/94), pa i oni obavljaju (prvenstvenu) kontrolu ustavnosti koja je – kad se radi o imovinskoppravnim sporovima – dostatna.

¹¹ Velimir Belajec: »Ustavne osnove za podnošenje ustavne tužbe«, Aktualnosti hrvatskog zakonodavstva i pravne prakse, Godišnjak 7, Hrvatsko društvo za građanskoppravne znanosti i praksu, 2000., posebno str. 15.

Zbog toga povreda vlasništva u privatnim građanskopravnim sporovima zapravo nije povreda ustavnog prava u smislu članka 59. Ustavnog zakona jer se na njoj ne može zasnovati ustavna tužba, čak ni u slučaju da sud u vlasničkoj ili drugoj imovinskoj parnici donese nezakonitu odluku. Protiv takve odluke stranka ima pravo ulagati pravne lijekove u građansko sudskom postupku, ali nema prava na ustavnu tužbu.

Stranka bi, iznimno, i u tom slučaju mogla podići ustavnu tužbu, ali ne neposredno zbog povrede prava vlasništva, nego iz razloga navedenih u točki 14.4. ovog teksta. (»Ustavna tužba i načelo jednakosti«)¹².

Takvo pravno stajalište došlo je do izražaja u odluci Ustavnog suda RH:

»Ustavno jamstvo vlasništva vezuje zakonodavca, koji ne smije zakonima ograničavati vlasništvo ispod razine određene Ustavom (članci 16. i 50. Ustava). Ipak, zakonodavac je ovlašten prilagođavati pojedine sadržaje vlasničkog prava socijalnim, gospodarskim, ekološkim i drugim okolnostima razvoja društva, čuvajući bit vlasničkog prava.

Jamstvo prava vlasništva, na ustavnopravnoj razini, štiti to pravo od posizanja države u vlasnička prava pojedinca, shvaćena u vrlo širokom smislu (načelo sva imovinska prava). Ono priječi upravnim vlastima (bilo pojedinačnim aktom ili propisom) posizanje u vlasništvo na način da se na štetu vlasnika nameću određene dužnosti činjenja, trpljenja ili propuštanja, osim ako je posizanje zasnovano na zakonu.

U slučaju zadiranja u vlasništvo od strane drugih pravnih subjekata (fizičkih ili pravnih osoba) radi se, u pravilu, o imovinskim sporovima privatnog prava za koje je predviđena sudska (eventualno i neka druga) pravna zaštita. Stoga povreda vlasništva koju su počinile fizičke ili pravne osobe nije povreda ustavnog prava, jer se ustavno jamstvo vlasništva ne odnosi na te slučajeve.

Dakle, i kad je pred sudovima dovršen sudski postupak u smislu odredaba članka 59. stavka 2. i 3. Ustavnog zakona, odluku sudova u imovinskopравnim stvarima Ustavni sud, načelno, ne provjerava u postupku povodom ustavne tužbe.

Ustavni sud mogao bi provjeravati i takvu odluku sudbene vlasti, ali ne neposredno zbog povrede ustavnog jamstva vlasništva, već iznimno i posredno, i to zbog povrede načela jednakosti pred sudovima (i drugim državnim i inim tijelima koje imaju javne ovlasti – članak 26. Ustava) te u slučajevima kad ocijeni da je osporena odluka, prosuđujući je kroz zaštitu ustavnih prava i sloboda čovjeka i građanina, utemeljena na neprihvatljivom pravnom stajalištu ili je tako pogrešna i bez razboritog pravnog obrazloženja da ju je moguće ocijeniti arbitrarnom ili samovoljnom (U-III-661/1999).«

Takvom se stajalištu posebno usprotivio Gavella u svojem članku: »Neka razmišljanja u povodu uskrate ustavnosudske zaštite vlasništva.«¹³

U tom se članku navodi i sljedeće:

»Redefiniranje kriterija za razlikovanje ustavnih prava i onih koja to nisu trebalo bi služiti sužavanju kruga slučajeva u kojima bi Ustavni sud RH pružao ustavnosudsku zaštitu

¹² Belajec: op. cit., str. 11.

Slično, ali s određenim rezervama, i Siniša Rodin: *Temeljna prava i dopuštenost ustavne tužbe*, članak pripremljen za izlaganje na simpoziju, »Interpretativna uloga ustavnog sudac«, Novi Vinodolski, rujan 2000., objavljen u *Zborniku Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 5/2000., str. 794.

¹³ Nikola Gavella, *Informator*, Zagreb, broj 4815 od 29. 4. 2000.

zbog povreda temeljnih, Ustavom RH priznatih i zajamčenih sloboda i prava čovjeka i građanina. Po tome bi bez ustavnosudske zaštite ostalo i pravo vlasništva (u svojem najširem, ustavnopravnom smislu), točnije – sama bi ustanova prava vlasništva i dalje uživala ustavnosudsku zaštitu, dok bi bez takve zaštite ostala konkretna prava vlasništva pravnih subjekata. Njih se upućuje na sudsku zaštitu, a uskraćuje im se ustavnosudska zaštita od povreda njihovih prava vlasništva koju bi svojim odlukama počinila sudska vlast. Pitanje je, međutim, kako im tu zaštitu uskratiti a da se time ne uzdrma temelj djelovanja Ustavnog suda – Ustavni zakon o Ustavnom sudu RH ('Narodne novine' br. 99/99). Članak 59. Ustavnog zakona, naime, izričito daje svakome pravo na podnošenje ustavne tužbe 'ako smatra da mu je odlukom sudbene, upravnih vlasti, ili drugih tijela koja imaju javne ovlasti, povrijeđeno jedno od njegovih Ustavom utvrđenih sloboda i prava čovjeka i građanina' (članak 48. Ustava RH), dakle – ono jest ustavno pravo. Ni to se ne može poreći a da se time ne uzdrma temelj cijelog pravnoga i društvenoga sustava u Republici Hrvatskoj – Ustav RH. U takvoj situaciji ne vidimo mjesta ikakvom novom, restriktivnijem tumačenju pojma ustavno pravo, kojim bi se Ustavom zajamčenom pravu vlasništva oduzelo taj rang, a nositeljima takvih prava uskratilo ustavnosudsku zaštitu. Pravo na ustavnosudsku zaštitu Ustavom utvrđenih sloboda i prava čovjeka i građanina trebalo bi biti neupitno, dok su na snazi odredba članka 59. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu RH i odredba članka 48. Ustava RH.«

Razmatrajući posebnost autorskog prava smatramo da ono po svojoj prirodi nije samo privatno pravo. Kad je u pitanju ustavna zaštita autorskog prava to je i odnos između tijela s javnim ovlastima i pojedinca, a tada se autorsko pravo ne može podvoditi pod stajališta o restriktivnoj zaštiti vlasništva, odnosno o restriktivnom tumačenju jamstva prava vlasništva. Otvorit će se, međutim, pitanje bi li ustavnopravnu zaštitu imale i neke imovinskopravne komponente, dakle one iz autorskog imovinskog prava npr. naplaćivanjem naknade za korištenje autorskog djela.¹⁴

U svojevrsnoj nedorečenosti, neodređenosti, nejasnoći *Zakona o autorskom pravu*, odn. njegovoj pravnoj koncepciji, razumljiva su i lutanja između monističke i dualističke koncepcije autorskog prava. To ima, međutim, vrlo važne moguće posljedice u praksi. Za jednu i drugu koncepciju mogu se, jednako kao i protiv, iznijeti mnogi argumenti. Smatramo da bi te dvojbe trebala razriješiti novela *Zakona o autorskom pravu*.

Zasad se opredjeljujemo za stajalište prema kojem se ovlaštenja imovinskopravne i osobnopravne naravi prožimaju, a često i nerazdvojno ostvaruju. Stoga, sa stajališta upitnosti prava na zaštitu obje ove komponente ustavnom tužbom, bliži smo naprijed iznijetom Gavellinu stajalištu o autorskom pravu kao pravu koje se nalazi na granici između osobnih prava s jedne i imovinskih prava s druge strane, kao privatnom (građanskom) pravu *sui generis*. Nisu nam bliski razlozi koji bi pledirali za restriktivno pravo na ustavnopravnu tužbu u smislu naprijed iznijete nove prakse Ustavnog suda u zaštiti prava vlasništva. Povredu bilo koje komponente autorskog prava stoga smatramo mogućom povredom ustavnog prava koje se štiti *in fine* i ustavnom tužbom. Potpunija argumentacija, koja ne bi zanemarila i zamke na trnovitom putu razrješenja ovog problema, prelazi okvire ovog rada.

¹⁴ V. o tome: Igor Gliha: *Autorsko pravo*, zbirka propisa, Informator, Zagreb, 2000., posebno u poglavlju »Ostvarenje«, str. 13.

CONSTITUTIONAL BASIS OF COPYRIGHT

SUMMARY. Copyright is actually a complex, very sensitive, and a still incomplete mosaic. It repeatedly makes it possible to shift, reposition, and add of new elements from which it is built, in the attempt to create its ultimate legal image. This paper will discuss copyright in both the objective and subjective senses, bearing in mind that, in the search for its constitutional basis, Subsection 4 of Article 68 of the Constitution of the Republic of Croatia (hereafter: the Constitution) is usually cited: »[The Constitution] guarantees protection of moral and material rights resulting from scientific, cultural, artistic, intellectual, and other creative endeavors.« Indisputably, this constitutional decree, as well as the entire Article 68, which has not been adequately appreciated, is the basis of the constitutional regulation and the guaranteed protection of copyright. This, however, does not exhaust the constitutional framework of the content and protection of the constitutional right. It is far richer. Attempting to penetrate the essence of copyright (the provisions for its protection), we find many constitutional decrees creating the framework of the mosaic, and somewhere more than that. Without an intention to cite them in full, the unavoidable constitutional decrees are as follows: those concerning the highest values of the constitutional order of the Republic of Croatia, especially freedom in the broadest sense, equality, inviolability of property, and particularly the rule of the law; those concerning the prohibition of limitations of freedoms and rights, apart from the exceptions in the Articles 16 or 17 of the Constitution; the decree concerning the guaranteed respect and legal protection of dignity, reputation, and honor; the freedom of thought and expression from the Article 38 of the Constitution; the right to free association in the sense of the Article 43 of the Constitution; the guaranteed right to ownership from the Article 48 of the Constitution; and the entire regulation concerning free enterprise and trade (in this sense also the decision of the Constitutional Court of the Republic of Croatia of February 16, 2000, number: U-I-865/1995); prohibition of limitation or seizure of property, apart from the exceptions in the Article 50 of the Constitution; the right to an impartial judge (Article 29 of the Constitution), and protection at law, including the Constitutional Court. In particular, also the possibility to file constitutional charges before exhausting other means when these are allowed. All these regulations will be substantiated by international conventions, not just the Bern Convention and a number of subsequent ones, and also by the inadequately appreciated European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Rome, November 4, 1950). All these regulations are, in their own way, parts of either the content of, or the protection of copyright, especially the copyright in encyclopedic and lexicographic work. Issues regarding authors' works created at workplace or to order should also be considered.